

اعجاز علم قرآن

افسر صباغ کاشانی

اشاره:

خدای عزوجل بر اساس «خالقیت» برای هدایت و راه‌یابی انسان به سوی کمالات انسانی، پیامبرانی را برگزید و گواهی حقانیت دعوت هر یک را از راه معجزه روشن ساخت.

حضرت خاتم‌الصلوة صلی الله علیه و آله را نیز «کتاب» داد، اما آن را معجزه گردانید تا نشانه‌ی صدق رسول اعظم صلی الله علیه و آله باشد و از همین رو اعجاز قرآن از همان اوایل ظهور اسلام مورد توجه هر دو گروه شیفتگان و معاندان قرار گرفت.

قرآن با توجه به هدف نزول، کتاب انسان‌سازی است و تمامی مطالب آن در راستای رشد، تعالی، تربیت و تکامل اوست، اما اشارات گذرا بر مسایل علمی، اسرار وجود، کاینات و هستی، اعجاز علمی این کتاب الهی را قوت بخشیده است.

مسایل علمی مورد اشاره‌ی قرآن از اموری است که در صدر اسلام، راهی برای شناخت آن‌ها نبود، مگر از راه وحی. همین مسایل علمی با پیشرفت روزافزون دانش بشری آن‌چنان مورد توجه قرار گرفت که عظمت علمی قرآن نزد دانشمندان مسلمان و غیر مسلمان از مسایل مسلم بود. هنوز هم در بسیاری موارد بشر از درک مسایل علمی قرآن عاجز است و باید هزاران سال بگذرد تا نکات دقیق علمی این کتاب الهی مورد شناسایی واقع شود.

از نظر قرآن مجید اگرچه علوم مختلف می‌تواند راهنمای بشر برای یافتن حق و حقیقت باشد، اما سرلوحه‌ی جهان‌بینی حقیقی خداشناسی است؛ و چنانچه انسان بخواهد خود را سرگرم علوم مختلف نموده و از شناختن حق و حقیقت باز ماند، قرآن مجید چنین علمی را مساوی جهل می‌داند؛ از همین رو طبیعت‌شناسی می‌تواند در افزون‌بخشی معرفت انسان و تقرب به خداوند مؤثر باشد.

راه کسب دانش از نظر اسلام منحصر به معارف خاص شریعت نیست، بلکه مشتمل بر هر دانشی است که وسیله نزدیکی او را به خدای متعال فراهم سازد. از آن‌جا که ادیان گذشته در معرض تحریف قرار گرفته و حتی برخی آموزه‌های آن با باورها و مسایل علمی در تضاد بوده، تشریح، تکمیل و تصریح مسایل علمی از سوی قرآن آن را در جایگاه خاصی قرار می‌دهد که می‌توان از آن به عنوان «معجزه علمی» یاد کرد. موضوع بحث این نوشتار پرداختن به این ویژگی مختص و با اهمیت قرآن است.

قسمت اول

تعریف معجزه

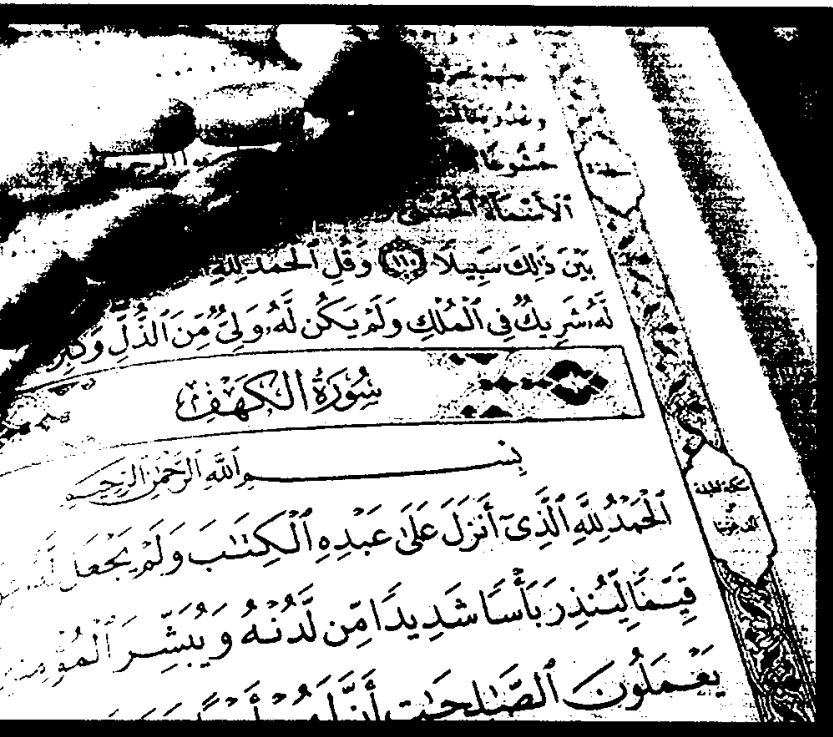
قرآن شریف می‌فرماید: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَا كُنَّا مِنْ بَعْضِهِمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾^(۱)

عجز به معنای ناتوانی است و معجزه؛ پدیده‌ای را گویند که تمام عوامل طبیعی از ایجاد آن ناتوان باشند و عقل هر عاقل آن را به نیروی مافوق طبیعت نسبت دهد؛ بنابراین اگر جن و انس - گروه عاقل و متفکر عالم خلقت - نتوانند مثل آن را بیاورند و از خلق آن عاجز باشند؛ معجزه خواهد بود. قرآن از دو نظر معجزه است: ۱. خصوصیات آورنده‌ی آن، ۲. از جهت معارف الهی، فصاحت و بلاغت، علوم روز، تاریخ، قوانین، پیش‌گویی‌ها و اخبار غیبی.

علامه طباطبایی رحمته الله علیه در حقیقت اعجاز می‌فرماید: «تردیدی نیست که قرآن در آیات متعددی درباره اعجاز خود دست به تحدی زده و تمام این آیات می‌رساند که قرآن معجزه و خارق عادت است»^(۲).

دلیل اعجاز را قرآن چنین اشاره می‌فرماید: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ...﴾^(۳)؛ «و اگر در آنچه بر بنده‌ی خود نازل کرده‌ایم شک دارید، پس - اگر راست می‌گویید - سوره‌ای مانند آن بیاورید؛ و گواهان خود را - غیر خدا - فراخوانید».

قرآن برای عموم طبقات و جمعیت‌ها معجزه است؛ برای سخن‌سنان از نظر بلاغت، برای حکما از نظر حکمت، برای دانشمندان از

نظر جنبه‌های علمی. برای قانون‌گذاران از نظر قوانین علمی، برای سیاست‌مداران از نظر حقایق سیاسی و بالاخره برای عموم جهانیان از نظر اموری که به آن دسترسی ندارند، مانند: علوم غیبی و احتراز از تناقض در احکام و بیانات.

دلیل اعجاز همه جانبه‌ی قرآن، تحدی عمومی است. تمام افراد جن و بشر، دانا و نادان، مرد و زن، ماهران در کار و نیز افراد عادی، اگر از درک صحیح برخوردار باشند به خوبی می‌توانند اعجاز آن را دریابند؛ زیرا انسان مطابق الهام فطری، فضیلت را درک می‌کند.

نقش معجزه در نبوت

از دیدگاه قرآن مسأله معجزه، نه تنها در مورد پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، بلکه نسبت به سایر پیامبران نیز به عنوان یک سند عمده برای اثبات نبوت تلقی شده است، تا سند نبوت و شاهد صدق دعوت آنان قرار گیرد و گواه بر آمدن از عالم غیب باشد، به عبارت دیگر اعجاز، نخستین دلیل نبوت و یک ضرورت دفاعی است.

شرایط معجزه

۱. معجزه باید از نظر عقل و علم، امری معقول و ممکن باشد.
۲. باید خارق‌العاده باشد و هیچ انسانی - حتی نوابغ جهان - قادر به انجام آن نباشند.
۳. آورنده معجزه باید با اطمینان و اعتماد کامل از دیگران را دعوت به تحدی نماید، تا عجز بر انجام آن از غیر او معلوم و آشکار گردد.
۴. قادر به معجزه در همه‌ی شرایط باشد؛ زیرا از نیروی لایزال و نامحدود خداوند نشأت می‌گیرد.
۵. آورنده معجزه هرگز در برابر رقیب خود شکست نمی‌خورد و اگر شکست خورد عمل او معجزه نبوده است؛ زیرا نیروی لایزال و نامحدود الهی غیر قابل شکست است.
۶. معجزه یک معلول بدون علت نیست؛ در غیر این صورت از نظر عقل محال خواهد بود. معجزه به نوبه خود معلول علتی غیر عادی و مافوق طبیعی و خارج از سلطه‌ی قدرت انسان بر آن است.
۷. معجزه دارای هدف خاص تربیتی است و به عنوان سندی زنده برای اثبات ارتباط آورنده‌ی آن به جهان ماورای طبیعت و مبدأ جهان هستی است.^(۱)

قرآن بزرگ‌ترین معجزه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله

هر کس که با تاریخ اسلام و قرآن آشنایی دارد به یقین می‌داند که حضرت محمد صلی الله علیه و آله تمام ملل جهان را به سوی اسلام دعوت کرد و با قرآن بر آنان احتجاج و اتمام حجت نمود. از راه اعجاز قرآن قدم به میدان مبارزه نهاد و با ندایی همگانی به جهانیان اعلان داشت که دست به دست یکدیگر دهند و کتابی را همچون قرآن عرضه کنند تا او از دعوت و ادعای خود دست بردارد و نبوت و رسالتش را نادیده انگارد. پس از چندی که ناتوانی همگان بر این امر آشکار گردید به آوردن سوره‌ای همانند سوره‌های قرآن اکتفا کرد، و چون این بار نیز نقص و عجز دیگران هویدا شد باز هم تنزل آنان را به کمتر از آن فراخواند و این‌گونه تحدی و مبارزه را ادامه داد. امروز نیز این تحدی و مبارزه طلبی ادامه دارد و دامنه‌ی آن تا رستاخیز کشیده خواهد شد؛ چرا که این توانایی تحقق نخواهد یافت.

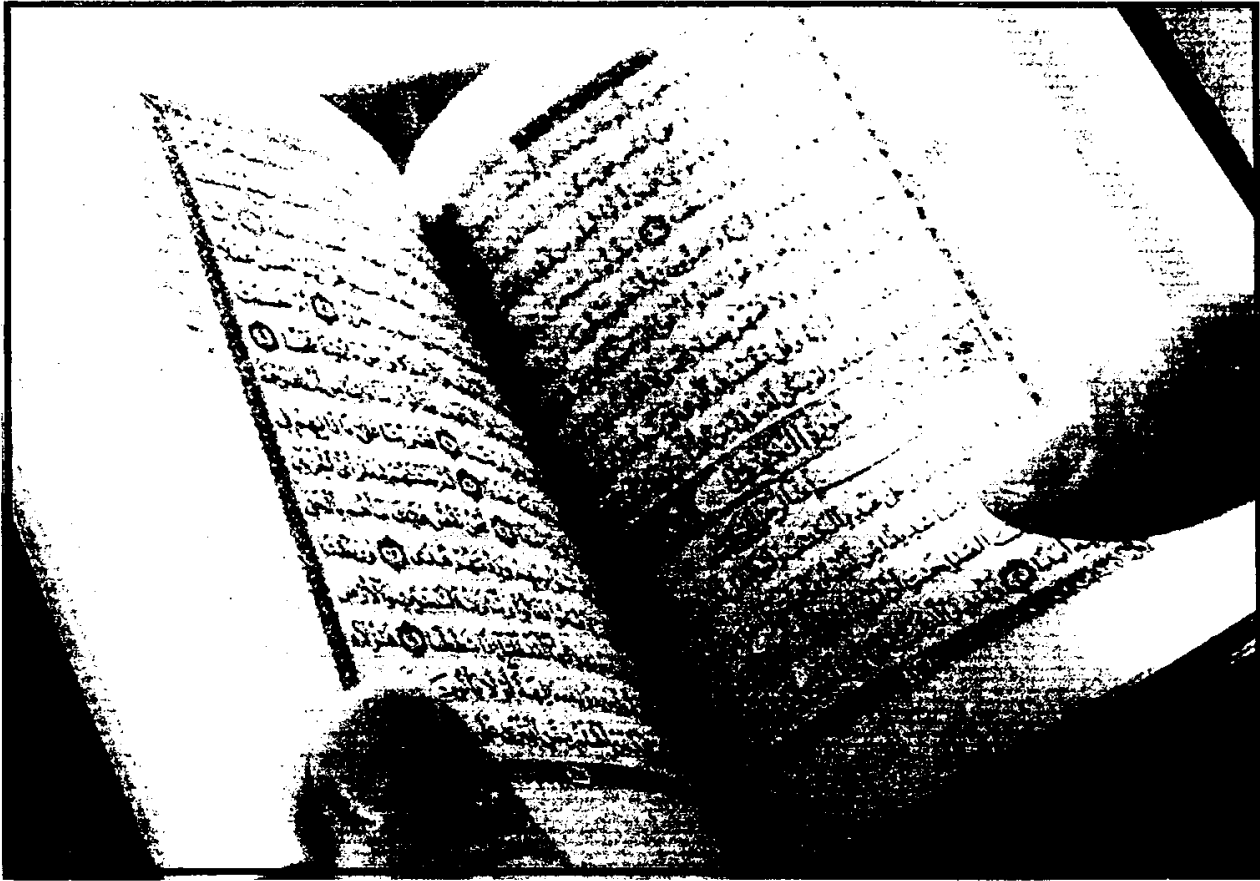
راز جاودانگی اعجاز قرآن

معجزه قرآن، با معجزات پیامبران پیشین وجوه تمایز اساسی و جوهری دارد. اساسی‌ترین آن جاودانه بودن است؛ زیرا معجزات پیامبران گذشته با خرق قوانین کونی این حقیقت را که پیامبران فوق فرستادگان خدای عزوجل‌اند، به اثبات رسانیده و سپس با مرگ همان پیامبران، آن‌ها نیز معجزه به پایان رسیده است؛ در حالی که معجزه‌ی قرآن جاودانه است و با گذشت روزگار از بین نمی‌رود، و رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله نیز پایان آن نخواهد بود و برای همیشه در صحنه زمان و زندگی حاضر است. شاهد این مطلب آیاتی از قرآن است، که هر روز در معانی و مبانی علمی ابعاد و اعماق جدیدی را برای بشر به ارمغان می‌آورد؛ به گونه‌ای که حتی مردم عصر نزول از آن بی‌بهره بودند.

وجوه اعجاز قرآن

جوانب اعجاز قرآن بسیار متنوع و متعدد است. گذشت زمان و تدبیر در علوم مختلف قرآنی امکان دسترسی به ابعاد دیگر اعجاز قرآن را میسر می‌سازد که در پیش از آن به روشنی آشکار نبوده است. مواردی از اعجاز قرآن را که شواهد آن‌ها در این کتاب مقدس موجود است، بر می‌شمريم:

۱. فصاحت و بلاغت؛ زیبایی ظاهر، عمق باطن، متانت، عفت بیان، صراحت، قاطعیت، گستردگی مفاهیم و هماهنگی لفظ و معنا مورد توجه ادبای بزرگ است؛ همچنان که گفته‌اند: اگر کلمه‌ای از قرآن برداشته شود، لغت دیگری را نمی‌توان جایگزین آن نمود، حتی اگر همه واژه‌های عرب مورد بررسی قرار گیرد.
۲. بیان معارف و مسایل عقیدتی؛ قرآن در باب معرفت و شناخت و ترسیم برنامه زندگی معجزه کرده است. شناخت مبدأ و معاد، هدف از

به برطرف ساختن نیازهای قانونی عصر پیامبر ﷺ - عصر نزول قرآن - است، بلکه قرون متمادی تا آخرالزمان از آن بهره‌ها خواهد برد.

۶. بیان اخبار غیبی؛ خبرهای قرآن در سه مقطع زمانی گذشته، حال و آینده است. اخبار غیبی گذشته مربوط به بسیاری از حوادث پیشین است، که به صورت نادرست و تحریف شده در بین مردم شایع گردیده و قرآن شکل صحیح و واقعی آن‌ها را شرح داده است. یکی از اخبار غیبی مربوط به آینده، پیش‌بینی جنگ بین روم و فارس است که فارس، مقارن نزول قرآن پیروز شد، ولی پس از گذشت ده سال؛ همان‌گونه که قرآن خبر داده بود روم غلبه یافت.

۷. نبود تناقض در قرآن؛ یکی دیگر از نشانه‌های معجزه بودن قرآن مجید و نزول آن از سوی خداوند؛ نه تنها نبود هیچ‌گونه تناقضی، بلکه تکمیل و تقسیم مطالب یکدیگر است. قرآن که در مدت ۲۳ سال گونه‌های احتیاج و نیاز بشر را تأمین نموده و درباره موضوعات بسیار متنوع سخن می‌گوید، دارای آنچنان قوت و هماهنگی کامل بین مطالب است که طرح اختلاف و ناوزنی و تضاد را از مخالفان و معاندان خود گرفته است.

ادامه‌ی بحث که پرداختن به اشارات علمی قرآن و نتیجه‌گیری در این‌باره است را به شماره‌ی آینده می‌سپاریم.

ادامه دارد...

خلقت و شناخت انسان و تصرفات او در طبیعت مطالب بسیار مهم و با ارزشی است که همواره مورد توجه قرآن قرار دارد.

۳. توجه و تأکید بر علوم روز و اکتشافات علمی؛ اگر بخشی از اسرار علوم و حقایق عالم هستی در قرآن آمده است نه به عنوان عرضه کردن علوم طبیعی و مانند آن به سبک یک دایرة المعارف، بلکه به منظور اهداف تربیتی و اخلاقی و تعلیم درس توحید و خدانشناسی و فهم اسماء و صفات حق و آشنا شدن با گوشه‌ای از اسرار معاد و مانند آن است. قرآن مجید در بحث‌های تربیتی و توحیدی خود پرده از یک سلسله حقایق نهان علمی برداشته و پیروان خود را در کشف و علم به حقایق عالم هستی تحریر و یاری نموده و ارتباط خود را با جهان مافوق ماده و محیط محدود افکار بشری اثبات می‌کند.

۴. اعجاز قرآن از نظر تاریخ؛ به یقین قرآن مجید یک کتاب تاریخی نیست، اما به دلایل گوناگون بحث‌های تاریخی فراوان دارد؛ چرا که مسایل تربیتی اجتماعی را نمی‌توان از تاریخ گذشتگان جدا نمود. تاریخ، بزرگ‌ترین آزمایشگاه زندگی و محک بسیار خوبی برای روشن ساختن ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و جداسازی حقایق از اوهام و ارزش‌ها از ضد ارزش‌هاست. تاریخ آب حیات ادوار زندگی بشر است. بخش مهمی از مباحث تربیتی، مواعظ و اندرزها، بشارت‌ها و اندازهای قرآن در قالب مسایل تاریخی بیان شده، و زیبایی و گویایی بی‌نظیر آن مخاطبان را متوجه اهداف عالی خود می‌نماید. مطالعه‌ی عمیق و اندیشه درباره‌ی فرازهای تاریخی سوره‌

های مبارکه‌ی یوسف، انبیا، طه، قصص، مریم، آل عمران، بقره و... گواه این ادعاست.

۵. اعجاز از نظر وضع قوانین؛ خاتمیت پیامبر اسلام ﷺ و ابدی بودن قرآن مجید مستلزم طرح قوانینی دقیق است، که با گذشت زمان و دگرگون شدن نیازهای بشری کهنه نمی‌شود و نه تنها قادر

پی‌نوشت:

۱. الإسراء (۱۷): ۸۸.
۲. تفسیر المیزان، ج ۲، ص ۷۲ و ۷۳.
۳. البقره (۲): ۲۳.
۴. آیه‌الله مکارم شیرازی، قرآن و آخرین پیامبر ﷺ.